

Östliga fiskmåsar *Larus canus heinei* uppträdande i Öresundsregionen

KENNETH BENGTTSSON & KJELD T. PEDERSEN

Abstract

The common gull *Larus canus* occurs in the Western Palearctic with two subspecies. *L. c. canus* breeds from Britain to western Russia where it is replaced by the slightly larger and darker *L. c. heinei*. The zone of contact is probably not distinctive and there is therefore a wide zone where birds with characters of both subspecies and intermediate individuals can be found. We have analysed ringing recoveries of birds ringed during the non-breeding season in southern Sweden and Denmark. We demonstrate that this area is frequently visited by birds which return to breeding grounds well into the geographical range of *L. c. heinei*. This is further supported by data on morphology

showing that birds caught during winter are larger than the locally breeding birds. Observations of colour ringed individuals show that birds with a morphology suggesting *heinei* mainly occur between November and March, though a few, especially younger birds, have been sighted in the area around Öresund throughout the summer months.

Kenneth Bengtsson, Grönvägen 5 B, S-232 32 Arlöw, Sweden
Kjeld T. Pedersen, Sønder Boulevard 127-2TV, DK-1720 København V, Denmark.

Received 18 March 1998, Accepted 15 September 1998, Editor: S. Bensch

Inledning

Det har länge varit känt att fiskmåsar *Larus canus* av östligt ursprung uppträder i Västeuropa under vinterhalvåret (Grant 1987). Emellertid saknas uppgifter om i vilken omfattning de uppträder eller varifrån de stammar. I denna uppsats redovisar vi ringmärkningsfynd och kännetecken för östliga fiskmåsar vilket tillsammans belyser ursprunget och omfattningen av dessa i Öresundsregionen.

Fiskmåsen har en nästan cirkumpolär utbredning i den tempererade och subpolara zonen. Den saknas blott i centrala och östra Kanada samt på Grönland. Arten är indelad i fyra raser med nominatrasen *canus* i Europa som i öster avlöses av *heinei*. Gränsen mellan *canus* och *heinei* är bristfälligt studerad men samstämmiga källor anger t.ex. att Kolahalvön bebos av *canus* och Kaninhalvön av *heinei*. Sydöver går gränsen längre västerut genom Moskvaregionen (del Hoyo 1996) eller Vitryssland (Glutz & Bauer 1982). För Vitryssland anger Dementiev & Gladkov (1969) mer precist att *canus* finns i Pskov och *heinei* i Vietebsk. Österut förekommer *heinei* till floden Lena, därefter vidtar *kamtschatschensis* i de östliga

delarna av Sibirien samt *brachyrhynchus* i Alaska och västra Kanada. (Dementiev & Gladkov 1969, Glutz & Bauer 1982, Grant 1987).

I södra Sverige och i Danmark finns fiskmåsen året om och är också en vanlig häckfågel. När en stor del av våra häckfåglar beger sig mot sydväst ersätts de av individer från nordost och ost med ursprung i Finland, Baltikum och västra Ryssland. Detta är sedan länge känt via ringmärkningsresultat (Kilpi & Saurola 1985). Kanske är det just för att fiskmåsen är så vanlig året runt, som gjort att så få uppmärksammat dess spännande flyttningsrörelser. Fåglar med dräktkaraktärer överensstämmande med rasen *heinei* förekommer nämligen frekvent i vårt område under vinterhalvåret och vi menar att ursprunget för många av dessa står att finna i rejäl österled.

Denna uppsats är inte att betrakta som ett slutgiltigt arbete. Istället skall den ses som ett försök att beskriva det vi vet och tror oss veta samt ett framläggande av hypoteser för vidare studier i ämnet. Vi vill uppmärksamma fler på det faktum att fiskmåsar kan förflytta sig betydande sträckor och att ett stort antal fåglar med varierande grad av *heinei*-karaktärer

övervintrar i Öresundsregionen. I uppsatsen redogör vi först något om dräktskillnader mellan *canus* och *heinei*. Därefter gör vi en litteraturöversikt om Väst-palearktiska fiskmåsar flyttnings- och vinterområden, samt sammanfattar de återfynd av svenska och danska fiskmåsar som rapporterats till Ringmärkningscentralerna i Stockholm och Köpenhamn. Avslutningsvis redovisar vi återfynd rapporterade till ringmärkningscentralen i Stockholm (RC) och Zoologiska Museet i Köpenhamn (ZM) som till stor del är ett vinter-ringmärkningsprojekt som bedrivits i Öresundsregionen under de senaste åren.

Skillnader i utseende mellan *canus* och *heinei*

Det skall poängteras att ytterligare studier av dräktkaraktärer är nödvändiga. Resonemanget nedan skall ses som en första ansats att bringa reda i ämnet och det bygger på de erfarenheter vi fått genom detaljstudier av åtskilliga fiskmåsar under de senaste tio åren.

Mycket talar för att det sker en gradvis övergång från *canus*-lika fåglar till *heinei*-typer. Vi tror inte att det är möjligt att bestämt hävda en klar gräns mellan *canus* och *heinei* vad gäller dräktkaraktärer. Typiska *heinei* är i alla åldrar generellt mörkare, större och mer långvingade och långstjärtade samt har grövre näbb än *canus*. En gammal *heinei* har således mörkare mantel än *canus* samt i vinterdräkt grövre huvud och halsteckningar. Det mörkare grå på vingarna gör att det vita på handpennorna framträder kraftigare – det upplevs som en mer kontrastrik trefärgskombination. Den vita bakkanten på de innersta handpennorna förefaller normalt vara betydligt smalare och mer kontrasterande mot det mörkare grå. De längre vingarna ger en sittande fågel ett längre och slankare intryck.

Fåglar av *heinei* är i sin första vinterdräkt generellt mörkare än *canus*, i synnerhet märkbart på vingar och övergump. Emedan *canus* oftast visar på ett sammanhängande ljusare fält från "fönstret" till centralt på armen har *heinei* en mer jämnfärgad, mörkare vinge. Kraftiga teckningar på stjärt och övergump tyder på *heinei* emedan *canus* oftast är helt vit eller svagt och glest tecknad. Kontrastrikare täckarfjädrar förefaller vara ytterligare ett indicium på *heinei*. En karaktär för *heinei* som föreslagits, nämligen markanta inslag av juvenila fjädrar i första vinterdräkt ställer vi oss så här långt tveksamma till. Eftersom såväl *canus* som *heinei* häckar rejält nordligt bör sent födda ungar av båda raserna kunna uppvisa dessa karaktärer under vintern. De ganska många fåglar vi kontrollerat under sin första vinter med inslag av juvenil dräkt i framförallt manteln

förefaller representera båda raserna. Fåglar som i sin andra vinterdräkt i större utsträckning har kvar ungfågelskaraktärer på täckare och mörka teckningar på fler än sju handpennor samt resterande svart på stjärten förmodas tyda på *heinei*. För alla dräkter, men i synnerhet för första vinterdräkten, utfärdas dock en varning för kraftigt pigmenterade, och därmed mörkare, *canus*!

Flyttningsvägar och övervintringsområden

Enligt Grant (1986) återfinns *heinei* vintertid i Svarta och Kaspiska haven, Irak, Persiska gulfen och i mindre omfattning Östersjön och övriga Nordväst-europa inklusive Storbritannien. I Persiska gulfen är den emellertid mycket ovanlig, åtminstone längs arabiska halvöns kuster (Erik Hirschfeld muntligen).

Canus övervintrar i stora delar av sitt häckningsområde ner till området runt Engelska kanalen. Dock flyttar vanligen en stor del av de lokala häckfågeln mot sydväst för att vintertid ersättas med fåglar från mer nordliga och nordostliga populationer (Dementiev & Gladkov 1969). Således övervintrar fåglar från Baltikum och Finland till stor del i sydligaste Sverige och i Danmark, medan våra fiskmåsar dragit vidare mot sydväst (Kilpi & Saurola 1985, se även Tabell 3).

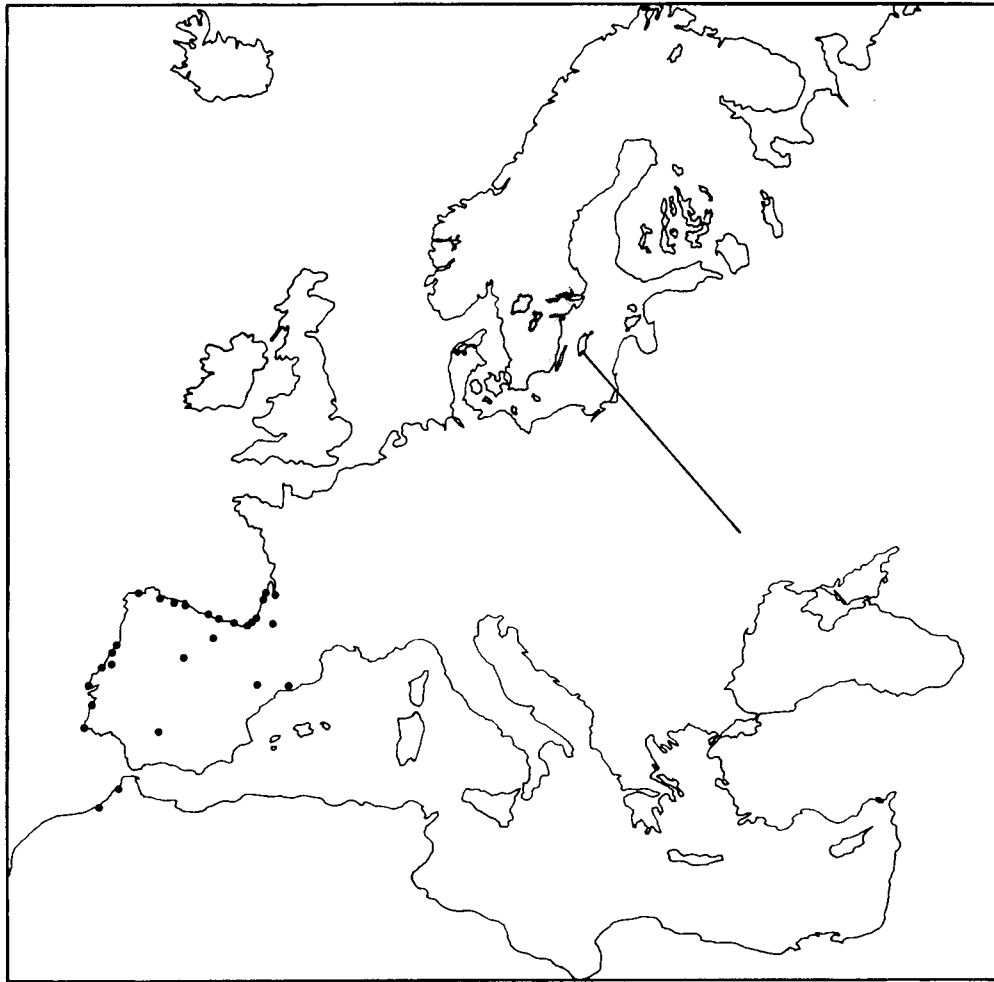
Övervintrande fiskmåsar förekommer så pass långt norrut som vid Murmansks kuster. Dementiev & Gladkov (1969) beskriver dessa som *canus* men nämner inget om omfattningen. Återfynd av fåglar märkta på öar i Vita havet visar på stor spridning i flyttningsvanorna; vinterfynd av dessa har gjorts i såväl Skottland som Skåne, Lappland och Murmansk (Dementiev & Gladkov 1969)!

Blott undantagsvis når fiskmåsen Medelhavsområdet (Cramp 1983). Det sydligaste väl dokumenterade fyndet gäller tre fåglar från Senegal i januari (Yesou & Triplet 1995).

Enligt Kilpi & Saurola (1985) flyttar finska fiskmåsar i huvudsak mot sydväst och övervintrar i Danmark, Holland och England. Unga individer återvänder sällan till Finland under första och andra sommaren medan äldre fåglar i stor utsträckning återvänder till, eller nära, födelseorten. Vi utgår i vårt resonemang från att samma sak gäller för de fiskmåspopulationer vi behandlar i denna uppsats.

Återfynd av svenska och danska fiskmåsar

Traditionell ringmärkning, d.v.s. pullmärkning av svenska och danska fiskmåsar har inte givit särskilt långväga fynd. Svenska och danska häckfåglar flyt-

Figur 1. Återfyndsorier i sydvästled (fyllda ringar) av fiskmåsar ringmärkta som boungar i Sverige (skuggat område). Återfyndsorier och märkort (streck) för Gotlandsmärkt fiskmåsar funnen i ostled.

Sites of recovery towards SW for Common Gulls (filled circles) ringed as nestlings in Sweden (shaded area). Ringing and recovery sites (connected with a line) for a Common Gull ringed on Gotland and recovered towards east.

tar mot sydväst till Nordsjökusten, Holland, Belgien, England och norra Frankrike. Blott i sällsynta fall utsträcks flyttningen till Iberiska halvön och Marocko.

Det har i Sverige ringmärkts totalt 72.269 fiskmåsar under åren 1913–1996. Av dessa är majoriteten pullmärkta. Tyvärr finns ingen tillgänglig statistik över fördelningen av pull- respektive vuxenmärkta

fåglar före 1969 utan blott årsvisa redovisningar om totalt 64.638 individer. Vi kan dock förmoda att antalet vuxenmärkta individer före 1969 varit få. Om vi antar att samtliga individer till och med 1968 utgörs av pullmärkta blir summorna fram till 1996 67.120 pull och 5.149 vuxna. Den tidigare nästan totala dominansen av pullmärkta fåglar har idag ersatts av en nästan lika stor dominans av vuxen-

märkta och dessa har huvudsakligen märkts i Pildammsparken i Malmö.

Långväga återfynd i sydled av svenskmärkta fiskmåsar är få i relation till antalet märkta. Totalt finns det 49 fynd i sydvästled söder om 45 grader nordlig bredd (södra Frankrike) samt ett fynd i sydostled söder om 45 grader nordlig bredd (Figur 1). Samtliga dessa gäller pullmärkta fåglar och senaste fyndet härrör från 1964. Mönstret är detsamma för fiskmåsar ringmärkta i Danmark. Av totalt 58.487 individer märkta mellan 1931–1996, varav merparten utgörs av pull, har endast 17 fynd gjorts på Iberiska halvön eller i södra Frankrike (ZM).

Senare års magra insats vad gäller pullmärkning av fiskmåsar innebär att vi saknar ett aktuellt material för vår egen regions fåglar. Det finns ett fåtal återfynd av Malmömärkta fåglar under senare år och dessa visar i ett fall på övervintring i Holland och i fyra fall på hemortstrohet genom kontroller i Malmö under häckningstid. Ännu en indikation på att Malmöområdets fiskmåsar flyttar mot Engelska kanalen under vintern visas av en handfull kontroller i Malmö under häckningstid av fåglar som märkts under tidigare vintrar i Holland, Belgien och England.

Nordens Fåglar i färg (Blaedel 1961) anger att förbisträckande fiskmåsar ringmärkta vid Rosshittan, och med trolig hemvist i Finland och Baltikum, gett återfynd från bland annat Grekland och Italien. Detta indikerar förekomst av ett sydgående sträckrakt över Centraleuropa. Den samlade svenska ringmärkningen av fiskmåsar (72.269 ex) har gett ett återfynd från rejäl sydostled (Figur 1). Fågeln var pullmärkt på Gotland 1929 och återfanns i Ukraina samma höst. Fynden av sex finska fiskmåsar (Figur 2) visar också att en sydostlig flyttning till områden omkring Svarta havet förekommer bland östliga *canus*.

Återfynd av vuxna fiskmåsar ringmärkta vintertid i Öresundsregionen

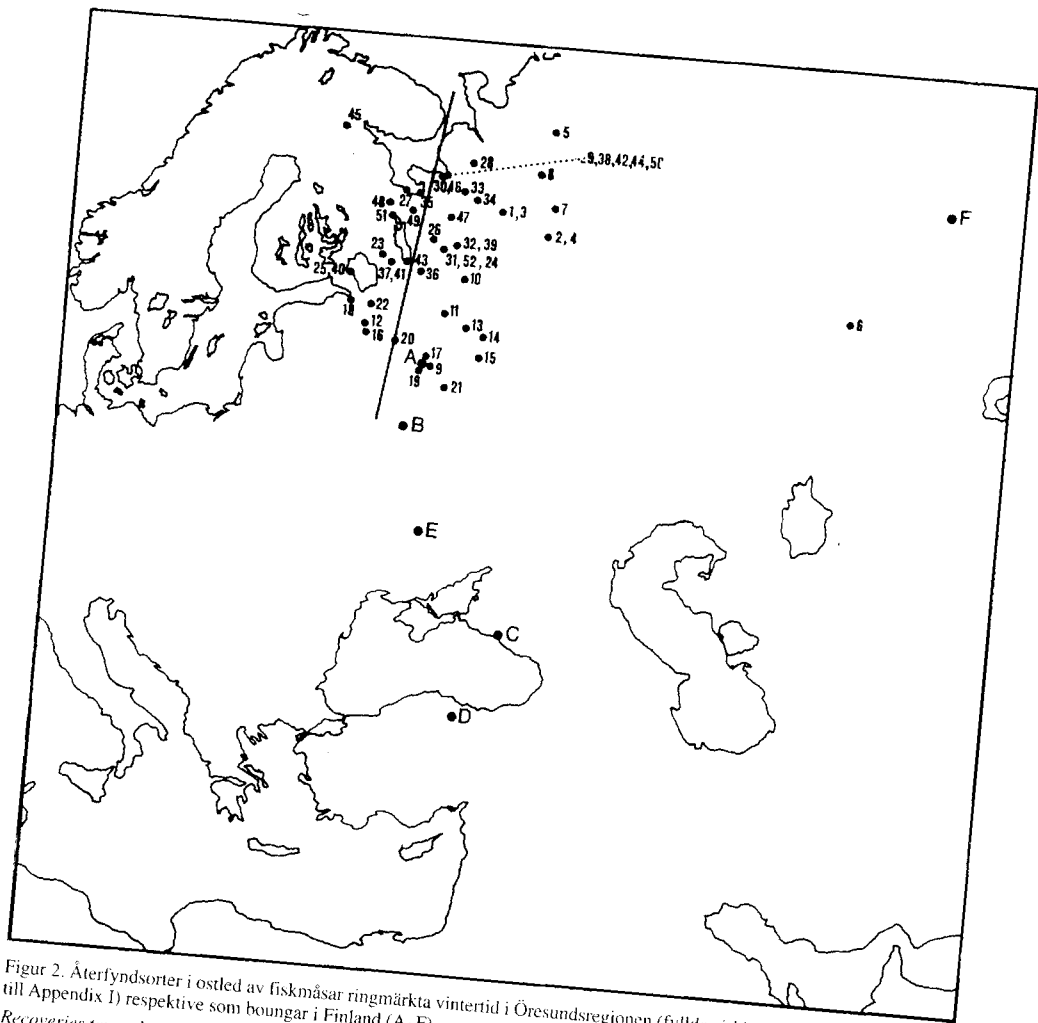
Fiskmåsen visar som regel på en hög ortstrohet (Kilpi & Saurola 1985). Detta gör det möjligt att spåra populationsstillhörighet utifrån återfynd gjorda sommartid av vintermärkta fåglar.

Tyvärr förefaller ringmärkningsintensiteten i *heinei*'s hemmaområde vara liten eller kanske till och med obefintlig: några fynd av pullmärkta *heinei* känner vi således inte till. För att om möjligt få vetskap om *heinei*-fiskmåsarernas hemorter och rörelser fordras alltså märkning av fåglar under övervintring i Västeuropa och rapporterade återfynd från

främst Ryssland. Under senare år har Lennarth Blomquist i Pildammsparken i Malmö samt Eddie Fritze och Kjeld T. Pedersen i Köpenhamn drivit denna verksamhet i stor skala. Fiskmåsar i alla åldrar ringmärks under framförallt perioden november – mars. Omkring 7000 individer, varav cirka 4000 i Malmö och 3000 i Köpenhamn har märkts 1989–1996 (Tabell 3) och många av dessa har måttmässigt och/eller utseendemässigt ansetts tillhöra *heinei*. Utöver dessa har det mellan 1969 och 1996 ringmärkts ytterligare omkring 8000 flygga fiskmåsar i Danmark respektive 1000 i Sverige. Mått som vi anser styrker *heinei*-tillhörighet är vinglängder över 390 mm (Glutz & Bauer 1982, Ilicev & Zubakin 1990, Tabell 1). Eftersom det bland måsfåglar är hannarna som är störst kan vi, genom att använda oss av vingmått på 390 mm eller mer, framförallt identifiera *heinei*-fåglar av hankön. Måtten som vi anser säkerställer honor är huvudmått under 90 mm (båda raserna) och vinglängd över 375 mm (Tabell 1). Enligt dessa mått har vi registrerat 25 *heinei*-honor, samtliga märkta under vintern, och ingen av dessa har därefter observerats i Skandinavien under häckningstid (medium april – juli). Antalet hannar som måttmässigt faller inom ramen för *heinei* är 89 och i likhet med honorna har ingen av dessa återfunnits i regionen under häckningstiden. De återfynd som föreligger från Malmötrakten under häckningstid gäller fåglar antingen märkta som häckande eller pull i regionen eller som övervintrare runt engelska kanalen.

Vi vet inget om orsaken till att hannarna är i stor majoritet bland de fångade fåglarna vintertid. Kanske beror det på olika flyttningstrategier eller måhända på vilka lokaler fåglarna nyttjar för födosök. Fenomenet är detsamma vad gäller de skratmåsar vi hanterar. Vårt arbete bedrivs huvudsakligen i parker och innerstadsområden i Malmö och Köpenhamn.

Ringmärkningen av vuxna fiskmåsar som bedrivits vintertid i framförallt Malmö och Köpenhamn har till och med 1996 gett 52 återfynd från Ryssland (Figur 2, Appendix 1), varav tio ringmärkts i Sverige och 42 i Danmark. Med ett undantag märktes samtliga inom perioden 29 november till 29 mars (Tabell 3). Undantaget gäller en 2K-fågel märkt i Pildammsparken 9 juli (Nr 48 i Appendix 1). Majoriteten av de återfunna fåglarna har rapporterats från tidig sommar till tidig höst (Tabell 3) vilket gör att återfynden förmodligen speglar deras häckningsområden. Till dessa 52 fynd kommer 24 danska och 8 svenska återfynd från de Baltiska staterna samt Kaliningradområdet. Dessa fynd kan antingen röra flyttande *heinei* eller häckande *canus*.

Figur 2. Återfyndsorier i ostled av fiskmåsar ringmärkta vintertid i Öresundsregionen (fyllda cirklar med nummer hänvisande till Appendix 1) respektive som boungar i Finland (A-F).
Recoveries towards east of Common Gulls ringed during winter in the Öresund region (filled circles and numbers referring to Appendix 1) and as nestlings in Finland (A-F), respectively.

Med tanke på den generellt sett låga återfyndsprocenten från ostliga regioner indikerar dessa 52 fynd en mycket stor förekomst av östligt härstammade fåglar i Öresundsregionen vintertid. Genomsnittliga ving- och huvudmått (Tabell 2) visar att fåglarna är större under höst/vinter jämfört med häckande fåglar, vilket styrker teorin om en stor förekomst av de större *heinei* under vintern.

Merparten av återfynden kommer från området mellan 35–45°E och 60–65°N. Då gränzonen mel-

lan *canus* och *heinei* har angetts till omkring 42°E i norr (Kaninhalvön) och 30–37°E i söder (Vietsbksk-Moskva) representerar återfynden sannolikt båda raserna samt övergångsformer dem emellan. De åtta fynden öster om 45°E avser sannolikt *heinei*-fåglar vilket förmodligen också är fallet för flertalet av fåglarna funna mellan 40–45°E.

I flera fall har återfynden i Ryssland gjorts sent på säsongen, bl.a. ett i december, men omständigheterna kring fynden gör att vi i många fall måste betrakta

Tabell 1. Vinglängder (mm) för fiskmåsar hörande till de två raserna *L. c. canus* och *L. c. heinei* (n). ZM = Zoologiska Museet i Köpenhamn.

Wing lengths (mm) of the two subspecies of common gulls L. c. canus and L. c. heinei (n). ZM = Zoological Museum in Copenhagen.

Hanar Males		Honor Females		Källa Reference
<i>canus</i>	<i>heinei</i>	<i>canus</i>	<i>heinei</i>	
330–392 (75)	362–410 (50)	325–360 (73)	348–395 (54)	Glutz & Bauer 1982
333–367 (10)	355–402 (46)	325–355 (12)	350–400 (36)	Ilicev 1990
354–388 (55)		336–374 (53)		ZM

dessas som osäkra vad gäller datum. Exempelvis kan en död fågel ha varit död en lång tid innan den rapporterats. Säker datering gäller därför endast i de fall en fågel fångats levande eller avlästs i fält. Med dessa kriterier som utgångspunkt har det senaste fynddatumet i Ryssland gjorts 11 september (Nr 27 i Appendix 1). Fyndet från Kazachstan i november gäller dock en fågel (Nr 6 i Appendix 1) som med säkerhet har dött i november. De säkert daterade fynden indikerar att de ostliga fåglarna lämnar sina häckningsområden under sensommar eller tidig höst, i likhet med skandinaviska *canus*.

Att ryska fiskmåsar finns i Öresundsregionen tidigt under höstarna anas när man analyserar avläsningar av färgmärkta individer som måttmässigt antas tillhöra *heinei*. Av de danskmärkta fiskmåsar har 151 individer med *heinei*-karaktärer färgringmärkts. Med två undantag har dessa märkts under

perioden medium november till medium mars (Figur 3). Av de totalt 151 färgringmärkta *heinei* har 72 individer gett sammanlagt 483 avläsningar under följande år i Köpenhamn medan resterande 79 individers öde förblivit okänt. Tidpunkt för avläsningarna visas i Figur 4 och ger till viss del en annan bild av uppträdandet än vad som speglas av ringmärkningsdatumen. Sammanlagt fem av dessa fåglar har följande år noterats under perioden juli till september och ytterligare flera under oktober. Möjligen stammar dessa tidigt anlända troliga *heinei* från sydliga häckningsplatser. Sydligt ursprung med därtill hörande tidigare häckningsstart skulle kunna möjliggöra tidig ankomst till Öresundsregionen. Dementiev & Gladkov (1969) nämner t.ex. att fiskmåsar är flygfärdiga i Vietebskregionen redan i början av juni. Tidiga observationer av fiskmåsar av *heinei*-typi i Öresundsregionen kan också röra sig om

Tabell 2. Genomsnittlig vinglängd \pm SD (n) och huvudmått \pm SD (n) för adulta fiskmåsar fångade i Köpenhamn under november till mars, eller i Danmark som häckande fåglar.

Mean wing length \pm SD (n) and length of head and bill \pm SD (n) in Common Gulls captured in Copenhagen between November and March, or in Denmark as breeders, respectively.

Period	Huvud + Näbb (mm)		Vinglängd (mm)	
	Hanar Males	Honor Females	Hanar Males	Honor Females
Häckande <i>Breeding</i>				
November–mars	92,6 \pm 1,8 (55)	85,9 \pm 1,9 (53)	370 \pm 8 (55)	352 \pm 7 (53)
November	93,8 \pm 2,0 (863)	87,0 \pm 2,0 (407)	376 \pm 10 (863)	361 \pm 10 (407)
December	93,7 \pm 2,3 (68)	87,0 \pm 1,9 (13)	377 \pm 12 (68)	359 \pm 7 (13)
Januari	93,8 \pm 2,1 (277)	87,4 \pm 1,9 (95)	375 \pm 9 (277)	363 \pm 9 (95)
Februari	93,9 \pm 2,1 (119)	87,1 \pm 2,0 (63)	376 \pm 10 (119)	359 \pm 9 (63)
Mars	93,9 \pm 2,0 (294)	87,0 \pm 2,0 (185)	376 \pm 9 (294)	361 \pm 10 (185)
	93,7 \pm 1,9 (105)	86,2 \pm 1,9 (51)	374 \pm 8 (105)	361 \pm 11 (51)

Tabell 3. Antal ringmärkta fiskmåsar i Malmö och Köpenhamn 1989–1996, märkmånad i Malmö/Köpenhamn (M/K) för 52 fiskmåsar återfunna i Ryssland, fyndmånad i Ryssland för dessa 52 fiskmåsar samt kontrollmånad i Malmö av fiskmåsar pullmärkta i Finland, Estland samt området kring Vita havet.

Number of ringed Common Gulls in Malmö and Copenhagen between 1989–1986, month of ringing in Malmö/Copenhagen (M/K) for 52 birds recovered in Russia, month of recovery in Russia for these 52 birds, and month of recapture in Malmö for birds ringed as nestlings in Finland, Estonia and in the area around the White Sea.

	Månad <i>Month</i>												Total <i>Total</i>
	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	
Antal märkta i Malmö <i>Numbers ringed in Malmö</i>	40	4	1	20	197	955	1198	868	433	98	84	163	4061
Antal märkta i Köpenhamn <i>Numbers ringed in Copenhagen</i>			1	12	166	706	451	1148	375	15	1		2875
Märkmånad i M/K för fynd i Ryssland <i>Month of ringing in M/K for birds recovered in Russia</i>		1			1	8	23	15	4				52
Fyndmånad i Ryssland <i>Month of recovery in Russia</i>	12	3	2	4	1	1				5	8	10	52*
Kontrollmånad i Malmö av fåglar märkta i: <i>Month of recapture in Malmö of birds ringed in:</i>													
Finland <i>Finland</i>		1			5	7		9	5	3	2	1	33
Estland <i>Estonia</i>			1	1	1	2	2	1	1				9
Vita havet <i>White Sea</i>								1	1		1		3

* inkluderar 6 fynd med okänd fyndmånad, *includes 6 recoveries of unknown month*

yngre fåglar som antingen har översomrat eller som, fria från häckningsbestyr, tidigt lämnat hemområdet. Exempelvis observerades Nr 5 (Appendix 1) i Köpenhamn som 3K-fågel redan 4 augusti och återfanns senare som 5K-fågel på rejält nordlig ort (65°N). Ett annat exempel illustreras av en fågel (Cop5080856) som observerades i Köpenhamn i september som 3K-fågel och redan 27 juli som 4K-fågel men först 10 oktober som 5K-fågel. Tidigt anlända ostliga fåglar kan givetvis också avse sådana som misslyckats med sin häckning och som väljer att genomföra sin ruggning i Öresundsregionen. I likhet med vad märkningsdatum anger indikerar avläsningsmaterialet ett abrupt slut på förekomsten av *heinei*-fåglar i regionen från slutet av mars.

Det skall även nämnas att en del *canus*, åtminstone sydsvenska och danska, stannar året om i eller nära hemregionen. Detta kan exemplifieras med kontroller vintertid (november-februari) i Köpenhamn av åtta fiskmåsar födda, eller märkta som häckande, i Blekinge (RC). Detta är möjligen ett nytt fenomen som kan bero på rikare födotillgång vintertid i människans miljöer. Under senare år har fisk-

måsar uppträtt i Helsingforsområdet under högvintern, i några fall individer ringmärkta i Malmö under tidigare vintrar. Även detta uppfattar vi som ett nyare fenomen.

Intressanta individer

Det mest svårförklarliga fyndet är den danskmärkta fågel (Nr 6 Appendix 1) som hittades död vid en minkfarm i Kazachstan (52°N 68°E). Fågeln märktes som 3K i februari 1991 i Köpenhamn och återfanns död vid minkfarmen som 4K i november 1992. Sannolikt var den inte åter på väg mot Norden och Köpenhamn utan snarare mot övervintring vid Kaspiska havet. Möjligen har fågeln tillbringat såväl första sommar som andra vinter i vår region för att som adult bege sig mot sitt födelse/häckningsområde. Det sena återfyndsdatumet, som anses tillförlitligt, och den rejält ostliga fyndorten är förbryllande. Om fågeln var på väg mot Kaspiska havet möjliggör detta en ursprungsort en bra bit öster om Uralbergen. I sin tur innebär detta att ursprungsområdet för de ostliga fiskmåsar som gästar vår region kan vara

mycket stort. Det finns ett belgiskt återfynd som visar härkomst från dessa trakter, nämligen en i januari 1966 ringmärkt ungfågel som återfanns i augusti samma år vid Ob-floden, 4100 km från märkplatsen (Glutz 1982).

Fågel nummer 5 märktes som 3K-fågel i Köpenhamn 22 februari 1991 och kontrollerades vid märkplatsen fyra gånger till 4 april samma år. Påföljande höst (4 augusti till 6 september) var den åter på märkplatsen efter okänt sommarviste. Därefter gjordes inga observationer fram till mars 1993 då den sågs vid märkplatsen tre gånger. Senare samma vår (20 maj) rapporterades den funnen död i Ust-Tsylma, Komi (65°N, 52°E). Det finns blott vingmått på fågeln och detta ger ingen ledtråd om rastillhörighet men den ostliga återfyndsarten under häckningstid talar tydligt för en *heinei*. Flyttningen mot ost antyds till skiftet mars/april.

Fågel nummer 14 märktes som 2K i Köpenhamn 16 januari 1987 och kontrollerades på samma plats två gånger fram till 27 februari. Den blev senare rapporterad funnen död vid Kostroma (57°46'N, 40°57'E) i juli samma år. Vingmättet utesluter inte *canus* men ej heller hona av *heinei* – dock är vi med råge i *heinei*'s trakter. Fågeln har återvänt mot födelsoorten redan under sin första sommar.

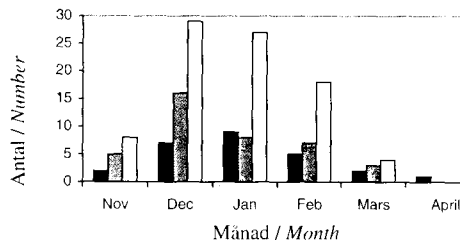
Fågel nummer 21 märktes i Malmö i slutet av november under sin första vinter. Året därpå rapporterades den funnen sjuk i Moskva 6 juli. Således en fågel som anträtt färden mot ursprungsorten redan under sin första sommar. Eftersom yngre fåglar inte alltid tar sig ända "hem" kan ursprunget vara beläget ytterligare österut. Denna fågel valde alltså att inte översomra i Öresundsregionen något som annars anses förekomma regelbundet. Ett exempel på en fågel som översomrat på sin vinterplats utgörs av en fågel som märktes som bounge i Kandalaksha (Murmansk region; Moskva M-604810). Den kontrollerades i Malmö 26 maj året därpå som 1-åring. Möjligen är denna strategi mer använd av nordligt stammade fåglar. De tre fåglar som återfunnits i österled under sin första sommar (Nr 14, 18 resp. 21) är alla rapporterade från söder om 60 grader nord.

Fågel nummer 27 märktes som adult i Köpenhamn 11 januari 1985 och kontrollerades på märkplatsen i mars 1986 samt i januari och mars 1987. Den fångades sedan levande på Kondostrov-ön (64°13'N, 36°40'E) 9 september 1987. Bara vingmått finns varför dess rasstatus är osäker men fyndorten tyder på *canus*. Det sena datumet för återfyndet utesluter emellertid inte att den varit längre österut under häckningstid.

Diskussion

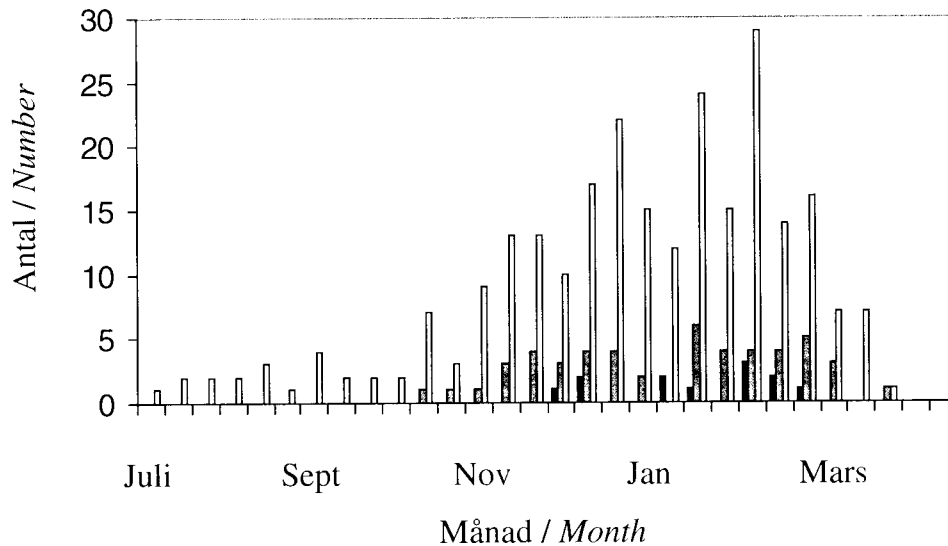
Ringmärkning har genom återfynd i ostled visat att östliga fiskmåsar förekommer frekvent i vårt område. Äldre fåglar stannar över vintern medan yngre fåglar troligen också vistas i området under sin första och möjligen andra sommar. Återfynden som redovisas i Figur 2 måste, med tanke på fiskmåsans relativt starka hemortstrohet, till stor del tolkas som fynd av individer representerande rasen *heinei*. Hur stort rekryteringsområdet för *heinei*-fiskmåsar egentligen är återstår att reda ut. Återfynd från dessa delar av världen är tyvärr inte alldeles lätta att få. Dock tror vi att området är större än det vi har belägg för. Satellitsändare på några gamla fiskmåsar med *heinei*-karaktärer infångade mot slutet av vintern hade antagligen kunnat avslöja många överraskningar! Vi vill inte heller utesluta andra former av fiskmåsar inom det väldiga område som bebos av dessa östliga fiskmåsar. Det är trots allt långt mellan de sydligaste häckpopulationerna av *canus* i Centraleuropa till de nordligaste på Kolahalvön. Samma sak gäller för nord-sydliga respektive öst-västliga *heinei*. De *heinei* vi tror oss kunna urskilja via mått och karaktärer är därför de från *canus* mest avvikande fåglarna. Det vore därför välkommet med ett DNA projekt för att utröna gränser mellan *canus* och *heinei* samt eventuella andra former av fiskmåsar i Västpalearktens.

Fiskmåsen finns som tidigare nämnts genom hela det väldiga Ryssland och är på många håll en mycket

Figur 3. Ringmärkningstidpunkt (tiodagersperioder) i Köpenhamn för 151 färgringmärkta fiskmåsar som via måtten anses tillhöra rasen *heinei*. Fåglar av olika ålder ges som tyllda staplar (1:a vinter), grå (2:a vinter) respektive ofyllda (3+ vinter).

Ringling dates (ten day periods) in Copenhagen for 151 colour-ringed Common Gulls classified as *heinei* according to morphology. The age of the birds at ringing are indicated with black (first winter), grey (second winter) and open (third+ winter) staples, respectively.

Figur 4. Avläsningstidpunkt för 483 avläsningar (tiodagarsperioder) i Köpenhamn av sammanlagt 72 färgmärkta fiskmåsar som måttmässigt ansetts tillhöra rasen *heinei*. Endast en observation per individ och tiodagarsperiod har redovisats. Fåglar av olika ålder ges som fyllda staplar (1:a vinter), grå (2:a vinter) respektive ofyllda (3+ vinter).

Dates of 483 re-sightings (ten day periods) in Copenhagen of 72 colour ringed Common Gulls which were classified as heinei according to morphology. Each individual has only been included once per ten day period. The age of the birds at ringing are indicated with black (first winter), grey (second winter) and open (third+ winter) staples, respectively.

vanlig häckfågel. Det är således ett mycket stort antal individer som varje höst måste söka sig mot sitt vinterkvarter. Kanske är det så att övervintring i Nordvästeuropa är ett relativt nytt fenomen, föranlett av att födotillgången i vår region är så pass god att det är mödan värt att flytta hit. Eventuella försämringar i andra delar av övervintringsområdet kan givetvis också ha inverkat. Äldre uppgifter om riklig förekomst av *heinei* under vintrarna i vår region känner vi inte till vilket i sig inte behöver betyda att de ej har funnits. Det pågår en ständig förändring av fåglars strategier (en anledning till att en art aldrig kan bli "färdigmärkt") och vi tycker oss under senare år ha noterat högre antal fiskmåsar under vintertid i Malmö/Köpenhamnsregionen.

Vår teori är således att fiskmåsar från ost och nordost, däribland *heinei*, ankommer till Öresundsregionen med början i oktober för att sedan lämna oss i mars medan en annan grupp, tidiga eller misslyckade häckare samt yngre fåglar, ankommer tidigare – de första redan i juli.

Dementiev & Gladkov (1969) anger att en del fiskmåsar lämnar området runt Vita havet först i oktober. Vår teori om huvudsaklig sen ankomst av

heinei-fåglar till södra Östersjön och Öresund styrks av detta men kan också bero på att de ostliga fåglarna tar en paus någonstans, kanske i Finska viken eller Baltikum för att där genomföra sin ruggning.

Sträckräkningar i Falsterbo 1991–92 visade att sträcket av adulta fiskmåsar, troliga *canus*, kulminerade under andra halvan av juli för att fortsätta i relativt stor omfattning under augusti (Malling-Olsen 1993). De ett år gamla fåglarna inledde sträcket och kulminerade något tidigare än de yngre. Efter augusti blev det betydligt färre sträckare. Räkningarna i Falsterbo avslutades 1 oktober men observationer visade att en ny våg av adulta fiskmåsar dök upp från mitten av oktober – detta senare sträck förmodades till mycket stor del röra ostliga fåglar, bl.a. *heinei*-fåglar (Malling-Olsen 1993).

Rörelser av fiskmåsar pågår ännu under högvintern vilket bl.a. visas av ett antal snabbåterfynd av Malmömärkta fåglar (Tabell 4). Som synes är fåglarna märkta november–februari och rapporterade från kontinenten samma vinter. Rastillhörigheten är i samtliga fall okänd. Ytterligare ett exempel på vinterrörelser är en via vingmått bestämd *heinei*, märkt som adult i Köpenhamn (Cop5081398) 3 januari

1991, och kontrollerad i Holland 12 februari samma år. Möjligt är det *heinei* som i större utsträckning strövar runt under vintern.

De danskmärkta fiskmåsar dominerar stort bland de ryska återfynden. Detta delvis beroende på att det närkts fler flygga fiskmåsar i Danmark än i Sverige ca 11000 respektive 5000 under perioden 1969–1996). Ytterligare en förklaring till den högre återfyndsprocenten i ostled är att de danskmärkta fiskmåsar förses, förutom med en metallring, i många fall även med röda avläsbara färgringar. Det står helt klart att dessa färgringar höjer återfyndsprocenten jämfört med märkning med enbart traditionell aluminiumring.

Som väntat dominerar vintermärkta fiskmåsar stort bland de som återfunnits i Ryssland. Dock skall rämnas att fångstinsatserna och möjligheten att fånga fiskmåsar är som störst under perioden november till februari. Vad gäller yngre fåglar tror vi att dessa till viss del stannar i övervintringsområdet, eller strövar runt, åtminstone under sin första sommar. Kilpi & Saurola (1985) har visat att så ofta är fallet med insködda fiskmåsar. Rättiste (1983) visar att 62% av estniska fiskmåsar tillbringade sin första sommar i Danmark, Tyskland eller Holland medan 26% återvände till Estland. Under sin andra sommar ökade återvändarna till 64% medan 18% stannade i vinterområdet. Vårt material innehåller dock inga såkra översomrande *heinei*.

Vi kommer att fortsätta ringmärka, mäta, avläsa och fotografera fiskmåsar i Malmö och Köpenhamn och får säkert anledning att återkomma med nya rön eller korrekationer av hypoteserna framlagda i denna uppsats. Att östliga fiskmåsar, däribland *heinei*, i stor omfattning finns i vår region vintertid anser vi klarlagt. Kvar står att reda ut hur stort rekrytering-

sområdet är, vilka flyttningssvågar och dito tidtabell de använder, i vilken omfattning yngre fåglar över-somrar i Öresundsregionen samt att finna särskiljande dräktkaraktärer för alla åldrar av *heinei* och *canus*.

Tack

Tack i första hand till Lennarth Blomquist och Eddie Fritze som initierat vuxenmärkningen av måsfågel och som praktiserat detta arbete med stor iver, till Johny L. Pedersen för teknisk assistans vid framställning av fångstanordningar och färgringar, till Sveriges Ornitologiska Förening för ekonomiskt bidrag via Gustaf Danielssons fond, till SYSAV för materiell hjälp samt tillträde till fångstplats, till Kommunteknik i Malmö som möjliggjort fångstverksamheten i Pildammsparken, till Köpenhamns hamn för tillträde till stängda områden, till Riksmuseum Stockholm och Zoologisk Museum Köpenhamn för ständiga ringleveranser och ett aldrig sinande arbete med återfynd och till Christian Cederroth för diskussioner om *heinei*'s dräktkaraktärer – en fråga till vilken vi får återkomma mer utförligt framöver.

Referenser

- Blaedel, N. 1961. *Nordens fåglar i färg*. Del 4. Allhems förlag, Malmö.
- Cramp, S. & Simmons, K. E. L. (eds.) 1983. *The birds of the western Palearctic*. Vol. III. Oxford University Press, Oxford.
- Dementiev, G. P. & Gladkov, N. A. 1969. *Birds of the Soviet Union*. Vol. 3. Israel Program for Scientific Translation, Jerusalem.
- Glutz, U. N. & Bauer, K. M. 1982. *Handbuch der Vögel*

Tabell 4. Vinterförflyttningar av fiskmåsar märkta i Malmö.
Winter movements of Common Gulls ringed in Malmö

Märkår <i>Year of ringing</i>	Ålder <i>Age</i>	Märkdatum <i>Date of ringing</i>	Fynddatum <i>Date of recovery</i>	Fyndland <i>Country of recovery</i>	Distans (km) <i>Distance</i>	Antal dagar <i>Number of days</i>
1978	1K	30 Dec	19 Jan	Schweiz	967	20
1983	2K	17 Jan	25 Jan	Tyskland	144	8
1984	1K	29 Dec	23 Jan	Holland	632	25
1986	2K	9 Jan	19 Feb	Holland	490	41
1991	3K+	8 Jan	4 Feb	Tyskland	237	27
1991	2K	9 Feb	16 Feb	Tyskland	209	7
1995	2K	1 Jan	14 Jan	Tyskland	386	14
1996	4K+	11 Feb	9 Mar	Polen	355	27

- Mitteluropas*. Band 8. Akad. Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Grant, P. J. 1986. *Gulls: a guide to identification*. Poyser, Carlton.
- del Hoyo, J., Elliott, A. & Sargatal, J. 1996. *Handbook of the Birds of the World*. Vol. 3. Lynx Edicions, Barcelona.
- Ilicev, V. D & Zubakin, V. A. 1990. *Handbuch der Vögel der Sowjetunion*. Band 6/1. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg, Lutherstadt.
- Kilpi, M. & Saurola, P. 1985. Movements and survival areas of Finnish common gulls. *Ann. Zool. Fennici* 22:157–168.
- Malling-Olsen, K. 1993. Sträckret av måsar och tärnor vid Falsterbo sommaren och hösten 1991 och 1992. *Anser* 33:272–276.
- Rattiste, K. 1983. Distribution of the West Estonian Common Gull *Larus canus* in the nonbreeding period. *Ornis Fennica*. Suppl. 3:61–62.
- Yesou, P. & Triplett, P. 1995. The common Gull in Senegal. *Malimbus* 17:26–27.

Summary

The occurrence of eastern Common Gulls Larus canus heinei in the region of Öresund

It is known since long that the eastern subspecies of the Common Gull *Larus canus heinei* occurs in Western Europe during winters. However, a systematic analysis of the extent of this occurrence has never been attempted. In this paper we present ringing recoveries reported from Russia of Common Gulls ringed in Sweden and Denmark during the winter months. We argue that these recoveries show that birds of the subspecies *heinei* are frequently visiting the region of Öresund (Malmö-Copenhagen), and probably elsewhere in North West Europe, during the winter months. Our study should not be considered as a final report on the problem, rather we hope our contribution will stimulate to further studies on the origin of wintering Common Gulls in North West Europe.

The breeding population of Scandinavian Common Gulls normally migrates towards south-west

and the birds breeding in the region of Öresund winter mostly in areas around the English Channel. In winters, the Common Gulls of southern Scandinavia are hence replaced by *canus* from north-east Finland, Russia and the Baltic countries, and *heinei* from a wide area further towards east. However, *canus* may sometimes use a south-eastern flyway to their winter grounds because six nestlings ringed in Finland and one in Sweden have been recovered in areas around the Black Sea. Because no or only little ringing takes place in the presumed breeding range of *heinei*, one alternative way to find out about their movements is to ring birds morphologically identified as *heinei* and then wait for recoveries from their breeding areas. This should indeed reflect their natal sites because the Common Gull show high fidelity to the place of birth. During the winters between 1989 and 1996 about 7,000 Common Gulls have been ringed in the region of Öresund. In this paper we present 52 recoveries reported from Russia (Figure 2, Appendix 1) which largely have resulted from our ringing project. Most of these are reported from an area within 35–45°E and 60–65°N. The transition zone between *canus* and *heinei* has been reported to be located at approximately 42°E in the north, and between 30–37°E in the south of the range, suggesting that our recoveries represent birds of both subspecies as well as intermediates. All of the 52 birds have, with one exception, been ringed during the period between November and March. The exception was a second year bird ringed in Malmö on 9 July (Nr. 48 in Appendix 1). Due to the generally low frequency of recoveries from Eastern Europe, the 52 recoveries demonstrate that a large number of eastern Common Gulls, several from well into *heineis* region, winters in the region of Öresund. This is supported by measurements of head and wing length, showing that birds during winters are generally larger than birds caught during the reeding period (Table 2).

Appendix 1. (nästa sida) Fiskmåsar ringmärkta i Malmö eller Köpenhamn och som gett återfynd i ostled. Individens nummer är samma som i Figur 1 (Ind.), ringnummer (Ringnr), märkdatum (R. dat), märkålder (Åld.), återfyndsposition (Fynd. pos.), återfyndsdatum (F. dat), fyndomständighet (F. omst.) samt vinglängd (Ving.).

(next page) Common Gulls ringed in Malmö or Copenhagen and recovered towards east. Individual numbers as in Figure 1. (Ind), Ring number (Ringnr), ringing date (R. date), age at ringing (Åld.), geographical coordinates (Fynd. pos.), recovery date (F. dat.), circumstances of recovery (F. omst.) and wing length (Ving.).

Ind.	Ringnr.	R. dat.	Åld.	Fynd. pos.	F. Dat	F. omst.	Ving.
Öster om 45°E / East of 45°E							
1	Cop 5047453	06-01-85	4k+	6215 4500	09-06-85	Död	355
2	Cop 5052200	11-01-86	4k+	6108 4759	26-07-88	Död	
3	Cop 5057048	14-01-87	3k	6214 4503	15-07-91	Död	384
4	Cop 5057543	05-03-87	3k	6108 4759	31-07-93	Fiskenät	382
5	Cop 5088602	22-02-91	3k	6528 5210	20-05-93	Fiskenät	374
6	Cop 5088739	25-02-91	3k	52 68	05-11-92	Död	
7	St 7117432	09-02-91	2k	6212 4955	02-05-94	Skjuten	
8	St 7143774	29-01-94	4k+	6328 4924	14-06-94	Död	
Söder om 60°N / South of 60°N							
9	Cop 46329	17-01-50	2k	5650 3705	04-10-54	?	
10	Cop 5047198	10-01-85	3k+	5958 4012	23-06-86	?	
11	Cop 5047586	29-01-85	4k+	5853 3813	25-10-87	Död	372
12	Cop 5052119	05-01-86	3k	5858 3118	03-06-89	Levande	
13	Cop 5056482	13-12-86	3k+	5758 3950	-08-88	Levande	393
14	Cop 5057101	16-01-87	2k	5746 4057	15-07-87	Död	360
15	Cop 5057218	24-01-87	3k	5632 4034	17-07-88	Död	381
16	Cop 5088594	22-02-91	4k+	5831 3116	08-04-95	Död	376
17	Cop 5088597	22-02-91	2k	5701 3615	18-05-96	Fiskenät	
18	Cop 5088998	02-03-91	2k	5940 3010	15-10-91	Trafik	373
19	Cop 5092652	20-01-92	2k	5652 3555	10-06-96	Död	
20	Cop 5096748	14-12-94	2k	5752 3352	18-08-95	Död	
21	St 7069383	29-11-80	1k	5546 3730	06-07-81	Sjuk	
22	St 7117431	09-02-91	2k	5927 3205	13-09-92	Funnen	
Norr om 60°N och väster om 45°E / North of 60°N and west of 45°E							
23	Cop 46708	26-02-50	3k+	6143 3300	10-05-53	?	
24	Cop 548960	20-03-70	3k+	6145 3910	30-07-73	?	
25	Cop 5006037	21-01-82	4k+	6100 3035	07-86	Död	
26	Cop 5046382	18-12-83	3k+	6152 3803	29-04-91	Död	369
27	Cop 5047511	11-01-85	4k+	6413 3640	11-09-87	Levande	365
28	Cop 5051333	29-03-85	4k+	6442 4321	10-05-88	Död	373
29	Cop 5052103	04-01-86	3k	6436 4031	91	Skjuten	
30	Cop 5052153	05-01-86	3k	6435 3954	15-07-94	Död	
31	Cop 5052343	17-02-86	2k	6132 3859	04-91	Levande	371
32	Cop 5055728	14-01-87	3k+	6140 4012	15-12-91	?	
33	Cop 5056521	19-12-86	3k+	6328 4145	03-05-88	Död	390
34	Cop 5056719	01-01-87	4k+	6250 4244	15-08-88	Död	380
35	Cop 5056767	03-01-87	4k+	6400 3730	01-06-90	Fiskenät	373
36	Cop 5056838	04-01-87	4k+	6100 3625	08-06-87	Död	361
37	Cop 5057001	11-01-87	4k+	6148 3417	27-04-91	Död	378
38	Cop 5057153	17-01-87	4k+	6436 4031	91	Skjuten	384
39	Cop 5057275	29-01-87	2k	6140 4011	08-06-88	Levande	363
40	Cop 5057916	10-12-90	2k	6115 3006	17-06-93	Observerad	
41	Cop 5058104	10-02-91	4k+	6125 3440	15-05-93	Nydöd	
42	Cop 5080962	15-12-88	2k	6436 4031	91	Skjuten	368
43	Cop 5081988	20-02-91	4k+	6056 3526	25-04-91	Skjuten	390
44	Cop 5088633	22-02-91	4k+	6436 4031	91	Skjuten	368
45	Cop 5096216	07-02-94	4k+	6746 3021	07-07-94	Kontrollerad	
46	Cop 5096558	23-02-94	4k+	6435 3954	10-07-96	Tagen av katt	
47	St 7043877	01-01-72	3k+	6243 4016	30-07-76	Fångad	
48	St 7072249	09-07-85	2k	6344 3421	15-07-88	Död	
49	St 7073950	15-12-89	2k+	6324 3627	06-94	Fiskenät	
50	St 7117006	05-12-90	2k+	6436 4031	91	Skjuten	
51	St 7119207	04-02-92	2k	6253 3449	06-05-96	Fiskenät	
52	St 7143380	09-02-93	3k+	6147 3856	15-10-96	Död	